

A fekete szivárványszínei

„Mester – kérdezték, nem félsz, hogy elveszünk?”
 Erre fölkel, parancsolt a szélnek és utasította a tavat:
 Csenedesedj! Némulj el!” (Mk 3,38–39)

Szeretnék kedvet csinálni egy tökéletesen kedvkaszaboló hangélményhez. Nem körülményeskedem: *Márta István Zeneművek* (Works) című kompakt lemeze alapos lélektiprás. Ez – mint látni fogjuk – föltétlen erénye a zeneszerző-előadó munkásságát vázoló egyórányi hangzóanyagának. A komponista itt szereplő öt opusa viszonylag széles időszáv természetét kínálja; a darabok 1985–1993 között keletkeztek. Az évszámok nem pusztán életmű- adatok. Szomorú folytonosságot jeleznek: a lélek- és agyfogyatkozás egyre dühöngőbb járványának tényével szembebesítenek.

„A repülőgép hangrobbanását, a helikopter zúgását csönd követi. Luci mamát hangtalan zokogás rázza.” (Márta István, 1986)

Emberhez méltatlan csönd ez.

Eddig a fölületes kórisme. Amivel torkig vagyunk. Amivel elvagyunk. Végállomás, de nincs kiszállás. A *Zeneművek* belébékül a maga békétlenségébe.

Az öt zenedarabban minden zárt ajtók mögötti: *mögöttes*. A történések „részeseiben” nem születik meg az elhatározás: *én kiszállok*. A muzsika hallgatója hangprébe kerül. De megszületik az akarat: *én ki fogok szállni*. A zárt ajtók, a prés – akaratlanul is önmaguk ellen(kezőjére) fordítják a figyelmet. Nagyjából a következőképpen:

Nyitány (1991)

Szemerklés esőben indul(unk Márta Istvánnal). Nem puhán: lágyan, lágyisszimó. A végletekig finomított, álmodott hangzás szunnyadás? ébredés? előtti. Nem vissza-álmodott, de látomásos Aranykor. E por/korszem-sincs világból – valóban a CD hangvákuum tökélyébe illő zene – lökődik a közép-rész – tisztelgés? – *Bartók Concertójának* robusztus zakatolásába (zongorák, timpano). Nem kontraszt ez(?): az időbe besorozott zene fátuma, vigyorgó szakadatlanúság. *Nesze* nekünk, ha ezt akar-

tuk. S ha nem: maholnap ez *sincs*. A tét: marad-e valami a *van-nincs* hamuból? A *Nyitány* végére pár másodperc eltört kristályhang jut.

Babaházi történet (1985)

Miféle történés, miféle babaház... Törött rugók pendülései. Szédülő játék. Széltűtő játékok. Sorozatlövő dobpergése. Csont-xilofon. Delej-tüst sistergés. Harangkrákogás. Cin-pisszegés rémálom az „A mi utcánk ó de szép” mocskában. P(o)sz-t-muzikális el(me)szabadulás – suhanás, ütközés, zúzó-dás. Nem tartja vissza, nem zökkenti helyére, nem csiszolja le, *nem előzi meg* – senki.

Mindezt fogalmazhatjuk így is: a *Babaházi történet* Márta 1985-ös „sikerévének sikerdarabja”, az Amadinda Ütőegyüttes repertoárjának örökzöldje. Virtuóz kézimunkára indító bravúr-csuhaj, a (majd-nem) szimfonikus világvége után tizenhárom öllel meg egy féllel. A „fél” = a szerző. Ő még fél (idézet H. G.-tól – *A szerk.*). Ezért komponál, él, hal(!), és így tovább...

Egy kiáltás anatómiája (1990)

Állandó ereszkedés. A kószán lépegető zongoramotívumokra gyilkosan telepedhet rá a szintetizátor-mor(mo)gás. Az út (melódia) csak azért emelkedik, hogy aztán még mélyebbre futtasson. *Ezért tanult járn* ez a muzsika...

Az egyre hömpölygőbb (m)íves szintetizátorszólam, a tömött zongoraakkordok súlyos árnyat terítenek a hallgatóra. Színeset? Csak (...) káprázat? Alant nincsenek színek (?). Ha vannak, ezek a hangok a fekete szivárványszínei. „Éjszaka nincs szivárvány” (S. I.)

Vagy már éjszaka sincs? Szurokszín hangsziklák gördülnek le-fel. Halljuk? Nézzük? Velük gurulunk, velünk gurulnak.

Becsapódik a hang.

Emlékszünk a cirpelésre, huhogásra, énekszóra – ezek emlékeznek ránk.

Mi felejtünk? Minket felejtenek? Megállapítható, hogy nem megállapítható.

Támad a szél (1985)

A cimbalom japán módra támad. A hangkiccc és hanggiccs magyar, (de) bármely nyelven érthető. Ami van, visszacsinalhatatlan – a lemezen is. Ami nincs – a lemezen (sem) –, az a *virág*.

Bizonyos értelemben már valóban klasszikusnak számít a stúdióanyag és a külső népzene felvétel szembesítése. A talált zajok és a keresett hangok ujjal mutogatnak egymásra. A kettő: ránk – zenészre, hallgatóra. Ami *most* felismerhetetlen, nem magától lett azzá. Számít, ha tudjuk is, kik, hol, mikor rontották el a *kakukkottát*? Mire megyünk vele? Ez sem menésre való... (K. T.). A birkanyáj, a kolompok, a pásztor kiabálása sem.

„A közösség még összetart, de a IV. osztályú kocsmában már zenegép üvölt, este televízió” (M. I., 1986).

A város (1993)

Íme, a tizenkilencedik idegösszeroppadás (Rolling Stones) utóestélye. A belterü-

letek mindennapi gázolaj-parfümös fék-és fogcsikorgása. Nem, nem észrevehető: ez a többé ki nem nyíló ajtajú zárka, amelyben ápoltak és ápolók, elítéltek és elítélők fohászcodnak (önmagukhoz): *csak az ajtót ki ne nyissa valaki véletlenül*.

Jobb így: bunker-vurstli-csörömpölésben. Így – leterítve. Szabad akaratból. És a diszsonancia – bennünk.

„Luci mamát hangtalan zokogás rázza.”

*

Mire lejár a lemez, elviselhetetlenné válik bennem annak *a másik csöndnek* a nemhallása. És a gondolat: állítom, mindannyian halljuk, hogy nem halljuk.

Járjanak utána. Tegyék fel a lemezt. Hallgassák végig. Vegyék le, tegyék el. Még szükség lehet rá.

És szálljanak ki.

Márta István: *Works. Hungaroton Classic Ltd.–Newsic Ltd., Budapest, 1994.*

J. Király István

Helyreigazítás

Réger Zita: Cigány gyerekek nyelvi problémái és iskolai esélyei című 1995/24. számunk 102–106. lapján megjelent cikkének helyesbített bibliográfiája:

Felhasznált irodalom:

Bernstein, B.: Nyelvi szocializáció és oktathatóság. In: *Pap M. – Szépe Gy.: Társadalom és nyelv*. Gondolat, 1975, 393–431. p.

Heath, S. B.: *Ways with words: Language, life and work in communities and classrooms*. Cambridge, 1983, Cambridge University Press

Pap M. – Pléh Cs.: A szociális helyzet és a beszéd összefüggései az iskoláskor kezdetén. *Valóság*, 2, 52–58. p.

Réger Z.: A lovári–magyar kétnyelvű cigánygyermek nyelvi problémái az iskoláskor elején. *Nyelvtudományi Közlemények*, 1974 (76), 1–2,

229–255.; *Kétnyelvű cigánygyermek az iskoláskor elején*. Valóság, 1974. 1., 50–62.; *Nyelvi szocializáció és nyelvhasználat magyarországi cigány nyelvi közösségekben*. Műhelymunkák a nyelvészet és társtudományai köréből, III. (1987) 31–89.; *A cigány nyelv. Kutatások és vitapontok*. Műhelymunkák a nyelvészet és társtudományai köréből IV. (1988), 155–175. p.; *Utak a nyelvhez*. Nyelvi szocializáció – nyelvi hátrány. Budapest, 1990, Akadémiai Kiadó

Schieffelin, B.B. – Ochs, E.: *Language socialization across cultures*. 1986, Cambridge University Press.